

Wapień Dębnik

[Minimonografie polskich kamieni budowlanych]

Jest to jeden z tych najważniejszych polskich kamieni, wokół których toczyła się historia naszego kraju. Wydobycie i obróbka tego dewońskiego wapienia rozpoczęła się już na początku XIV wieku pod Krzeszowicami. W latach 1519-1534 dekorowano nim wawelską kaplicę Zygmuntofską. Nie bez wpływu kontrreformacyjnej mody na kolor czarny – marmur dębnicki rozpowszechnił się szybko w elitarnym kręgu sztuki sakralnej i dworskiej. Od 1644 r. kamieniołom należy do klasztoru oo. Karmelitów Bosych w Czernej i najczęściej jest wydzierzawiany majstrom krakowskim. Początkowo w kamieniołomach dębnickich pracowali Włosi, a później Polacy. Prace zamawiało duchowieństwo, dla upiększenia świątyń i klasztorów. Zleceniodawcami były też znaczące rody, jak Potoccy, Lubomirscy, Sieniawscy, Sapiehowie, Tarnowscy, Branicy, Leszczyńscy. Olbrzymie zainteresowanie czarnym „marmurem” trwało do końca XVIII wieku. W wieku XIX zamawiano już tylko pojedyncze wyroby – proste tablice epitafijne, klasycystyczne nagrobki w formie złamanej kolumny lub zwieńczone urną. W XX wieku przyszła moda na piaskowiec oraz trwalsze i odporne na warunki atmosferyczne czarne gabry ze Szwecji i innych krajów. W okresie PRL-u kamieniołom upaństwowiono, a materiał skalny z Dębnika był głównie przerabiany na płyty posadzkowe i kruszywa. Obecnie realizuje się projekt wznowienia wydobycia i przerobu w nowych technologiach.

W przeszłości z „marmuru” dębnickiego wykonywano portale, stalle, tablice, schody, poręcze, balustrady, balaski, kolumny, kominki, ołtarze, płyty meblowe, mensy, antepedia, chrzcielnice, kropielnice, lichtarze, posadzki. Po wypolerowaniu kamień zyskuje piękny połysk o głębokiej czerni. Czarna barwa wapieni bierze się z obecności substancji bitumicznych. W zależności od miejsca wydobycia można spotkać odmiany bardziej gruzłowate i użłone. Sporadycznie spotyka się faunę:

gałązki stłbiopławów *Amphipora ramosa*, czasem ramienionogi lub szkielety koralu. „Marmur” dębnicki, choć twardy, odbarwia się i koroduje pod wpływem czynników atmosferycznych, dlatego używany jest do wystroju wnętrz. Jeszcze przed stu laty w rejonie Dębnika

skiego. Wapień występuje w warstwach o miąższości do ok. 1,5 m, przy czym seria złożowa wynosi ok. 30 m. W pewnych warunkach można uzyskać bloki długości do 2 m, jednak uzysk bloków handlowych jest znikomy. Skała jest trudna w obróbce kamieniarskiej. Przy obróbce ręcznej wymaga umiejętnego, lekkiego prowadzenia dłuta. W sposób niekontrolowany odpryskują drobne fragmenty skały.

O popularności „Dębnika” świadczy mapa środkowej Europy, na której zaznaczylibyśmy dawniejsze realizacje poza terenami Polski w obecnych granicach: Frankfurt n. Menem, Saarbrücken, Gratz, Wiedeń, Innsbruck, Salzburg, Mitawa, Kowno-Požajście, Wilno, Zaslów, Koniecpol, Łuck, Ołyka k. Łucka, Ostróg, Bełż, Krystynopol, Lwów, Kijów, Kamieniec Podolski. Wyroby wysyłano też na Węgry.

Na obszarze Polski najwięcej zabytków z tego kamienia ma Kraków. Sam kościół Mariacki ma cztery portale, 23 ołtarze, sześć bramek do kaplic, cztery balustrady, mnóstwo nagrobków. W katedrze wawelskiej są to oba wejścia, posadzka, wszystkie wejścia do kaplic z wyjątkiem Zygmuntofskiej, wejście do skarbcza, bez mała wszystkie ołtarze, chór muzyczny, przynajmniej setka pomników. Prof. W. Tatarkiewicz, autor źródłowego dzieła o „Dębniku” (Czarny marmur w Krakowie, wyd. PAU Kraków, 1953) wymienia wiele miej-

scowości pod Krakowem (ok. 20) a także Pszczęnę, Bytom, Głogówek, Miechów, Olkusz, Jędrzejów, Koprzywnicę, Pilicę, Bochnię, Tarnów, Mielec, Sanok, Łańcut, Przeworsk, Jarosław, Krasnostaw, Lublin, Lubartów, Puławy, Szydłowiec, Kielce, Sulejów, Piotrków, kaplicę Czarnej Madonny w sanktuarium jasnogórskim, Wrocław, Trzebnicę, Głogów, Sieraków, Poznań, Rydzynę, Gostyń, Pępowo koło Gostynia, Łąd, Żerków, Pabianice, Łowicz, Grodzisk Mazowiecki, Warszawę, Białystok, Wigry, Gniezno, Strzelno, Toruń, Chełmno, Pelplin, Frombork, Gdańsk. ■

Henryk Walendowski

Ołtarz główny wiedeńskiej katedry św. Szczepana wykonął z „Dębnika” Tobiasz Pock w latach 40. XVII w.

znajdowało się wiele kamieniołomów: Karmelicki, Siwa Góra, Czarna, Cekierowa Góra, Marmury Lochowe, Łom Tumidał-

Niektóre własności fizyko mechaniczne „Dębnika”

1. Ciężar objętościowy 2.66-2.68 G/cm³
2. Wytrzymałość na ściskanie 730-21027 kg/cm²
3. Ścieralność na tarczy Boehmego 0.47 – 0.52 cm
4. Nasiąkliwość 0.18 – 0.32%
5. Mrozoodporność całkowita